

Emevilerin Avrupa Yürüyüşü Karşısında Frankların Direnişi: Puvatya ve Berre Nehri Savaşları*

Atakan Çiçek**

Öz

VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslamiyet, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Asya’da hızla yayılarak Avrupa sınırına kadar yayılmıştır. İspanya’nın Müslümanlar tarafından ele geçirilmesi, Merovenj Krallığı için giderek büyüyen bir tehdit oluşturmuştur. Başlangıçta Franklar Müslümanları hafife almış, ancak zamanla bu tehdidin farkına varmışlardır. Karl Martel iç karışıklıkları sona erdirerek Müslümanlara karşı Frankia’yı bir araya getirmiştir. Bu sayede 732’de gerçekleşen Puvatya Savaşı’nda Müslümanlara karşı büyük bir zafer kazanmışlardır. Ordunun komutanı Abdurrahman el-Gafiki’nin hayatını kaybettiği bu savaş öyle büyük bir yıkıma yol açmıştır ki, savaş sonradan “Şehitler Yolu” olarak adlandırılmıştır. Bu yenilgi büyüyen Müslüman tehlikesinin önüne bir set çekmiştir. Mağlubiyetin büyüklüğü Puvatya Savaşı’nın günümüz çalışmalarında Müslümanları durduran temel faktör olarak öne çıkmasını sağlasa da Müslüman-Frank mücadelesi Puvatya Savaşı’nın ardından devam etmiştir. İki ordu 737 yılında Berre Nehri

* Bu çalışma Prof. Dr. Fatih Durgun danışmanlığında hazırlanan “Saray Nazırlığından İmparatorluğa Karolenj Dış Politikası (687-814)” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kırşehir/Türkiye, atakan.cicek@ahievran.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6085-1355.

kıyısında da karşı karşıya gelmiştir. Gerçekleşen ikinci büyük savaşta Franklar savunma stratejisini saldırıya dönüştürmüştür. Karl, Lombard desteğiyle ordusunu güçlendirmiş ve Müslüman kuvvetlerine ağır bir darbe indirmiştir. Franklar, Puvatya zaferini Berre Nehri Savaşı ile taçlandırarak Müslümanların ilerleyişini kalıcı olarak durdurmuştur. Bir daha da Müslümanlar, Avrupa içlerine ilerlemeyi denememişlerdir. Franklar açısından Karl'ın askeri dehası hem Merovenj Krallığı'nı hem de Hristiyan Avrupa'yı korumada belirleyici olmuştur. Karl Martel'i ve Pepin Ailesi'ni güçlendirerek Karolenj Krallığı'nın yükselişine zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Puvatya, Karl Martel, İslamiyet, Berre Nehri, Karolenj.

The Frankish Resistance Against the Umayyad Advance into Europe: The Battles of Poitiers and the River Berre

Abstract

From the second half of the seventh century onward, Islam expanded rapidly across North Africa, the Middle East and Asia, advancing as far as the borders of Europe. Following the Muslim conquest of Spain, Islamic forces gradually became a significant threat to the Merovingian Kingdom. Although the Franks initially underestimated the Muslims, they eventually recognized the seriousness of this danger. They unified Francia against the Muslim threat by ending internal conflicts. As a result, they achieved a major victory over Muslim forces at the Battle of Poitiers in 732. The battle, in which the Muslim commander 'Abd al-Rahmān al-Ghāfiqī lost his life, was so devastating that the site later came to be known as the "Road of the Martyrs." This defeat erected a barrier against the growing Muslim advance. Although the scale of this defeat has led modern scholarship to emphasize the Battle of Poitiers as the decisive factor that halted Muslim expansion, the Muslim–Frankish war continued after 732. In 737, the two armies confronted each other again on the banks of the Berre River. In this second major engagement, the Franks transformed their defensive posture into an offensive strategy. Charles, having strengthened his army with Lombard support, inflicted a severe blow on the Muslim forces. Through the victory at the Berre River the Franks rendered permanent the success achieved at Poitiers and effectively halted further Muslim advances. Thereafter, Muslims no longer attempted to penetrate deeper into Europe. From the Frankish perspective it was clear that Charles's military genius proved decisive in protecting both the Merovingian Kingdom and Christian Europe. These events laid the foundations for the rise of the Carolingian Kingdom by strengthening Charles Martel and the Pippinid family.

Keywords: Middle Ages, Islam, Poitiers, Charles Martel, Berre River, Carolingian.

Giriş

İslamiyet, VII. yüzyılda ortaya çıkışının ardından hızla yayılarak Kuzey Afrika'ya ve Asya'ya dek ulaşmıştır. Aynı yüzyılın sonunda İspanya sınırına dayanan İslam orduları Avrupa'ya ilk adımını VIII. yüzyılın başında atmıştır. 711 yılında Tarık bin Ziyad komutasında İspanya'ya çıkan Müslümanlar zorlu bir mücadelenin ardından Vizigot Krallığı'na son vererek Merovenj Krallığı sınırına dayanmıştır.

İslam ordularının Endülüs'ten Frankia'ya yönelmesi Müslümanlar ile Hristiyanları karşı karşıya getirmiştir. Bu durum, dönemin en güçlü Frank lideri olan Karl Martel'in hem iç politikada hem de dış cephede nasıl bir konumda olduğunu anlamayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle öncelikle Karl'ın iktidara geliş süreci ve VIII. yüzyıl Avrupa'sındaki konumu ele alınmalıdır. VIII. yüzyılda Merovenj Krallığı'nın başında Kral IV. Theudericus olmasına rağmen iktidarın gerçek gücü Saray Nazırı Karl'ın elindeydi. Emevi Halifeliği'nin başında ise Halife Hişam b. Abdümelik bulunmaktaydı. Avrupa anakarasındaki askeri operasyonları ise bölgenin valisi Abdurrahman el-Gafiki idare etmekteydi. İki güç arasında 720'li yıllar ufak çatışmalar ile geçmesine rağmen gerginlik giderek artmıştır. Sonunda 732 yılında Frank ve Emevi orduları Poitiers (Puvatya) şehri yakınlarında karşı karşıya geldi. Savaş Frankların zaferi ile sonuçlanırken İslam'ın Avrupa'daki ilerleyişi ilk kez durdurulabilmiştir. Puvatya Savaşı olarak bilinen bu olay özellikle İslam'ın Avrupa'daki ilerleyişi açısından bir dönüm noktası kabul edilmiştir. Bu savaşta büyük kayıplara uğrayan Müslümanlar geri çekilmek zorunda kalırken elde ettikleri zafer Hristiyan dünyası adına bir sembole dönüşmüştür. Bu zafer Puvatya Savaşı üzerine birçok çalışmanın yapılmasını sağlamıştır. Batı dünyasında yapılan çalışmalar Puvatya Savaşı'nı Hristiyanlığın İslamiyet'e karşı kazandığı büyük bir zafer olarak ele alırken, Müslüman topluluklar arasında bu olay İslamiyet'in batıya yayılışının kesildiği bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Puvatya Savaşı'nın bu şekilde değerlendirilmesi, savaşın ardından Müslümanlar ile Franklar arasında devam eden mücadelelerin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Yapılan çalışmalarda Puvatya Savaşı farklı yönleriyle incelemiş olmakla beraber bu savaşın tek başına ele alınması gibi metodolojik bir hataya düşülmüştür. Puvatya Savaşı'nı takiben 737 yılında Müslümanlar ve Frank ordusu yeniden karşı karşıya gelmiştir. Berre Nehri kıyısında yapılan bu savaşın sonuçları Müslümanlar adına Puvatya Savaşı'ndan daha ağır olmuştur. İki savaşta da Frank zaferinin mimarı Saray Nazırı Karl olmuştur. Ancak Berre Nehri Savaşı Müslümanlar için daha yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Emevi ordusunun çoğu savaş alanında imha edilmiştir. Böylece Franklar beş yıl gibi kısa bir sürede Müslümanlara karşı ikinci büyük

zaferini elde etmiştir. Buna rağmen günümüz araştırmaları Puvatya Savaşı'na verilen önemi Berre Nehri Savaşı'na göstermemektedir. İslamiyet'in Avrupa'nın içlerine yayılmasının önüne geçmesi açısından Puvatya Savaşı'nı tek başına ele almak bir hatadır; bu savaş, Müslümanların Avrupa'daki ilerleyişinin durma sürecindeki ilk temas olarak değerlendirilmelidir. Bu savaş ile ilerleyişine ket vurulan İslamiyet kesin olarak Berre Nehri Savaşı ile durdurulmuştur. Bu açıdan Berre Nehri Savaşı tam anlamıyla Puvatya Savaşı'nın tamamlayıcısıdır. Bu çalışma Karl'ın Müslümanlar karşısında kazandığı zaferleri ve Frankia'daki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu iki savaş arasındaki bağın ortaya konması sayesinde Müslümanların batıya yürüyüşünü durduran olayın tek başına Puvatya Savaşı olmadığı görülecektir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Konuyla ilgili ana kaynaklar ve araştırmalar taranmış ve analiz edilmiştir. Çalışmanın kaynakları olarak Müslümanların ve başta Franklar olmak üzere Hristiyanların kronik, mektup, yıllık ve biyografileri kullanılmıştır. Bu noktada karşılaşılan en ciddi problem Puvatya ve Berre Nehri Savaşlarının kaybedilmiş olması nedeniyle Müslüman yazarlarca fazla dillendirilmemesidir. Bundan dolayı öne çıkan birkaç Müslüman kaynağın dışında savaşlar hakkındaki bilgilerin çoğu Hristiyan kaynaklarından elde edilmiştir. Araştırma eserlerinden de faydalanılarak yapılan bu çalışmada birincil kaynaklardan toplanan bilgiler analiz edilmiş ve çalışmanın çok yönlü olması sağlanmıştır.

1. Karl Martel'in Saray Nazırlığı ve VIII. Yüzyıl Avrupası

Merovenj Krallığı'nın Saray Nazırı Hersthallı Pepin 714 yılında hayatını kaybetmiştir. Bu olayı takip eden yıllar içerisinde oğlu Karl'ın iktidara gelebilmek için 718 yılına dek sürecek bir iç savaş vermesi gerekmiştir. Dört yıl süren iç savaştan başarıyla çıkan Karl'ın karşılaştığı Avrupa, Hersthallı Pepin'in döneminden çok daha farklıdır. Zira Avrupa'nın siyasi ve dini haritası yeni bir güç ile karşı karşıya kalmıştır: İslamiyet. Hz. Muhammed'in 632 yılındaki vefatı sonucu iç karışıklıklar ile mücadele eden Müslümanlar kısa süre sonra sorunlarını çözüme kavuşturarak fetih hareketlerine girişmişlerdir. Bir imparatorluğa evrilerek Endülüs'e uzanan toprakları ele geçirmişlerdir.¹ 670'li yıllardan itibaren Müslümanlar, Endülüs kıyılarıyla Korsika ve Sicilya gibi adalara saldırılar düzenlemeye başlamışlardır. Zaman içinde bölgede daha da

1 *Atlas of Medieval Europe*, ed. Angus McKay - David Ditchburn, Londra - New York, Routledge, 1997, s. 14-16. Hugh Kennedy, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, Longman, 2004, s. 50-90. Karen Armstrong, *Islam A Short History*, Toronto, Modern Library Paperback, 2002, s. 23-33.

güçlenen Emevi Halifeliği, 711 yılında Tarık bin Ziyad komutasında 7-12 bin kişiden oluşan bir kuvveti Endülüs'e sevk etmiştir. Bu ordu Endülüs'e çıktıktan sonra bölgenin içlerine ilerlemiş ve çok geçmeden Vizigot Kralı Rodericus, Emevi ordusunu 25-30 bin kişilik ordu ile karşılaşmıştır. Günler süren Guadalete Savaşı sonucunda Emevi ordusu galip gelmeyi başarmıştır. Bu zafer Endülüs'ün Müslümanlar tarafından ele geçirilmesini sağlamıştır. Savaşı takip eden on yıl içerisinde kuzeyde kalan Asturias dışında tüm Endülüs, Müslümanların kontrolüne girmiştir.²

Müslümanların Endülüs'ü fethetmesi Karl'ın iktidarının ilk yıllarında Franklar için büyük bir tehdit olarak görülmemiştir. Çünkü Franklar, Müslümanları ciddiye almamıştır. Franklara göre Müslümanlar, yıllardır savaştıkları diğer pagan topluluklardan farklı değildir. Üstelik Franklar, Müslümanların gerçekleştirdiği bazı hamleleri kendileri için faydalı bulmuştur. Vizigot Krallığı'nın ortadan kalkması Frankları memnun etmiştir. Zira Vizigotlar, VII. yüzyılın ortalarına kadar Ariusçu Hristiyanlığa bağlı kalmış bir topluluktur.³ Bu özellikleri nedeniyle Franklar tarafından sevilmeyen Vizigotların başına gelenleri sevinçle karşılayanlar dahi olmuştur. Aziz Bonifacius bir mektubunda bu duygusunu şu sözlerle anlatmıştır: “Önce Tanrı'nın yolunu kaybettiler sonra da *Sarazenlerin saldırısı üzerlerine çöktü.*”⁴ Bonifacius aynı mektupta buna Vizigotların Tanrı'nın gösterdiği yoldan saptıkları için bunların başlarına geldiğini vurgulamıştır. Ona göre bu mağlubiyet Tanrı'nın Vizigot halkına cezasıdır.

Endülüs'ü ele geçiren Müslümanlar, Franklar ile komşu olmuştur. Çok geçmeden bu komşuluk çatışmaya evrilmiştir. Emevi Halifeliği ve Merovenj Krallığı'nın komşuluğundan ilk Dük Eudus etkilenmiştir. Akitanya Dükü olan Eudus Frank İç Savaşı'nda Karl'a karşı savaştığı için ikisi arasında düşmanlık

2 *The New Cambridge Medieval History Volume 2: c.700–c.900*, ed. Rosamund McKitterick, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, s. 272. W. Montgomery Watt, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Bilgesu Yayınevi, 2013, s. 11-14. Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Ankara, İmge Kitabevi, 2011, s. 283-284. William Ernest Watson, “The hammer and the crescent: Contacts between Andalusı Muslims, Franks, and their successors in three waves of Muslim expansion into Francia”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Pennsylvania, 1990, s. 8-10. Garcia-Sanjuán, “Denying”, *Iberian Studies*, 11(3), Eylül 2019, s. 306-322.

3 Roger Collins, *Visigothic Spain 409 - 711*, Blackwell, 2004, s. 57-63.

4 “Quae sic a Deo recententes fornicatae sunt, donec iudex omnipotens talium criminum ultrices poenas per ignorantiam legis Dei et per Sarracenos venire et saevire permisit”, *The Letters of Saint Boniface*, ed. Austin P. Evans, çev. Ephraim Emerton, Mektup 73, New York, Columbia University Press, 1940, s. 128. “S. Bonifatii et Lulli Epistolae”, *Epistolae Merovingici et Carolini Aevi*, ed. Ernestus Dümmler, Mektup 73, MGH Epp. 3, 6, Berlin, 1892, s. 343.

vardır. Bu yüzden Karl en başında Müslümanların Akitanya'ya saldırılarından memnun dahi kalmıştır. Lakin zamanla Müslüman ilerleyişinin bir savaşa döneceği anlaşılmıştır. Nitekim 720'li yıllarda Müslümanlar defalarca Güney Frankia'daki stratejik bölgelere saldırılar düzenlemiş ve önemli yerleşimleri yağmalamışlardır. Bu saldırılar esnasında Emevi orduları, Frankia'nın doğusunu ve batısını kontrol edebilecek bir "V" düzeni ile ilerlemiştir. Bu sırada Müslüman akınlarının hedefi hâline gelen Eudus, ilk karşılaştığı Emevi güçlerini mağlup etse de daha sonra onlarla ittifak kurarak barış yapmıştır. Bu durum Frankia'nın savunması konusunda ciddi bir tehdit yaratmıştır. *Mozarabik Kroniği*'ne göre Endülüs Valisi Anbese b. Sühaym'ın Eudus'a karşı yaşanan mağlubiyet üzerine orduyu yeni birlikler ve mühimmat desteği ile iki katına çıkarmasının Eudus'un aldığı kararda etkisi vardır.⁵ Haliyle Eudus kaybedeceği bir savaşa girmeyerek Müslümanlarla ittifak yapma yoluna gitmiştir. Hatta ikili ilişkilerini güçlendirmek adına kızını Arap soylularından biriyle evlendirerek akrabalık bağı dahi kurmuştur.⁶ Böylece kendini Müslüman saldırılarından korurken rakibi Karl'a karşı da güç kazanmıştır.

Eudus, Karl için bir yandan ciddi bir sorun teşkil ederken, diğer yandan Müslümanlara karşı bir tampon görevi görmüştür. Ama gelişen olaylar bu tampon etkisini ortadan kaldırmıştır. İki taraf da kaçınılmaz bir savaşa doğru ilerlediklerini fark ederek bu doğrultuda hazırlık yapmıştır. Bu zaman zarfında Karl, Müslüman akınlarına karşı koymak için Frankia'daki tüm güçleri bir araya getirmesi gerektiğini anlamıştır. Müslümanların Frank topraklarına girip ciddi bir direnişle karşılaşmamaları ve kolayca istediklerini elde etmeleri de bunu gözler önüne sermiştir. Öte yandan bu süreçte Müslümanların zafer sarhoşu oldukları da söylenebilir. Asya içlerinden Endülüs'e kadar uzanan bir İmparatorluk kurmuşlardır. Hatta Konstantinopolis'i bile kuşatacak güce erişmişlerdir. Doğu Roma İmparatorluğu dahi Müslüman ilerleyişini durdurmakta zorlanmıştır. Üstelik Frankia'ya yaptıkları öncül akınlarda da Müslüman kuvvetler fazla bir

5 "Continuatio Byzantia Arabica a. DCCXLI", *Chronica Minora Saec. IV. V. VI. VII. Volumen II*, ed. Theodorus Mommsen, MGH Auct. ant. 11, Berlin, 1894, s. 360-361.

6 Paul Fouracre, *The Age of Charles Martel*, New York, Routledge, 2013, s. 85-86. İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi (el-Kâmil fi'l-Tarih Tercümesi)*, cilt 5, çev. Yunus Apaydın, İstanbul, Bahar Yayınları, 1991, s. 115. *Pauli Historia Longobardorum*, MGH SS rer. Germ. Hannover, Hahn, 1878, s. 233. *Annales Mettenses Priores*, ed. Bernhard De Simson, MGH SS rer. Germ. 10, Hannover, Hahn, 1905, s. 25-27. Mommsen, *a.g.e.*, s. 358. Fredegar, *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar with its Continuations*, çev. J.M. Wallace-Hadrill, Connecticut, Greenwood Press, 1981, s. 89. Fredegarius, "Chronicarum Quae Dicuntur Fredagarii Scholastici Libri IV. Cum Continuationibus", *Fredegarii et Aliorum Chronica: Vitae Sanctorum*, ed. Bruno Krusch, MGH SS rer. Merov. 2, Hannover, Hahn, 1888, s. 174.

direnç görmemişlerdir. Haliyle Müslümanlar karşılaştıkları ilk yıllarda Frankları hafife almıştır. Zaten Eudus'u da Müslümanlar ile ittifaka iten Endülüs sınırında savunma yapılamamasıdır. Buna rağmen Müslümanların saldırıları Franklar adına olumlu sonuçlar da doğurmuştur. Karl'a tam bağlılık göstermeyen Burgonya, Neustrasya ve Akitanya'daki soylular ise Müslüman akınlarının artmasıyla birlikte Karl'ın otoritesini tanımak zorunda kalmışlardır. Zaten Karl'ın da amacı tam olarak budur. Başta Eudus olmak üzere bağlılık göstermeyen soyluları zor duruma sokup kendisinden destek istemeye mecbur bırakmak. Bu taktik işe yaramıştır ve Akitanya'ya düzenlediği bir sefer ile Eudus sorunu çözüme kavuşmuştur. Bunu takiben Neustrasya ve Burgonya bölgesindeki muhalefet de azalmıştır.⁷ Böylece Frankia, yaklaşan Müslüman ilerleyişi öncesinde Karl'ın arzuladığı siyasi ve askerî birliği sağlamıştır.

2. Puvatya Savaşı

Büyüyen Emevi tehlikesinin Frankia'yı bir savaşa sürüklediği kısa sürede fark edilmiştir. Bu nedenle Karl'ın idaresindeki Franklar, 720'li yıllarda Frankia'daki iç politikada bir denge oluşturmaya çalışmışlardır. Yerel kuvvetlerin başındaki soylular itaat altına alınmış ve bir plana dayalı bütüncül bir savunma yapısı tasarlanmıştır. Bu sayede Franklar, Emevi orduları Frankia'da belirdiğinde güçlü bir savunma oluşturabilmiştir. Zira çok zaman geçmeden Müslümanların daha büyük bir orduyla Frankia'ya gelecekleri tahmin edilmiştir. 732 yılına gelindiğinde Frankia'nın güneyinde iki ayrı Emevi ordusu belirmiştir. Bu ordulardan biri Septimanya'dan başlayarak Narbonne ve Lyon istikametinde Burgonya'ya yönelmiştir. Bu rota önceki yıllarda gerçekleştirilen yağma saldırılarında izlenen yolun aynısıdır. Diğer ordu ise Pamplona yönünden başladığı ilerleyişi sürecinde Bordeaux üzerinden Akitanya yoluyla Frankia'nın içlerine girmiştir. İki Emevi ordusu ilerleyişleri sırasında çeşitli Frank şehirlerini yağmalamıştır. Endülüs Valisi Abdurrahman el-Gafiki, Emevi ordularının idaresini elinde bulunduran isim olarak Pamplona-Bordeaux yolunu kullanan birlikleri komuta etmiştir. Emevi ordularının ilerleyişi karşısında Karl'ın idaresinde Frank ordusu Frankia'nın kuzeyinde konuşlanmıştır. 25 Ekim 732'de Akitanya Dükü Eudus'un birliklerini takip eden Emevi ordusu ve lideri Abdurrahman'ı, Frank ordusu Poitiers⁸ ve Tours şehirleri arasında yer alan bir mevkiye karşılaşmıştır. İki tarafın ordularının büyüklüğü net olarak bilinmemesine rağmen Emevi ordusunun, büyük çoğunluğu

7 McKitterick, *a.g.e.*, s. 90. Fredegar, *a.g.e.*, s. 90. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175. Simson, *a.g.e.*, s. 26-27. Mommsen, *a.g.e.*, s. 361-362. "Historia Arabum", *Roderici Ximenii De Rada Opera Omnia Pars III*, ed. Juan Fernandez Valverde, Turnhout, Brepols, 1999, s. 108-110.

8 Telaffuzundan yola çıkılarak bu savaş Puvatya adını almıştır.

atlı olmak üzere yaklaşık 20.000 kişiden oluştuğu tahmin edilmektedir.⁹ Zira Müslümanların İspanya'yı ele geçirmesini sağlayan Guadalete Savaşı'nda da Emevi ordusunun mevcudu yaklaşık 12.000 kişidir.¹⁰ Bu rakamdan yola çıkarak Puvatya Savaşı'nda 20.000 rakamının gerçekçi olduğu ileri sürülebilir. Poitiers yakınlarındaki savaş yaklaşık bir hafta sürmüştür. İlk günlerinde durgun başlayan savaş ilerleyen günlerde iki tarafın ciddi kayıplar verdiği çatışmalara yerini bırakmıştır. Bir hafta boyunca süren kanlı çatışmalar Abdurrahman el-Gafiki'nin ölümü ve Müslümanların büyük zayıat vermesiyle sonuçlanmıştır. Bunun üzerine Emevi ordusu çekilmek zorunda kalmış ve zafer Frankların olmuştur.¹¹

Frankların elde ettikleri bu zafer, İslamiyet'in Avrupa'daki yayılış sürecinde o ana dek Müslümanların yaşadığı en büyük mağlubiyet olması nedeniyle bir hayli önemlidir. Bu başarının arkasında ciddi bir komutanlık başarısının olduğundan bahsedilmelidir. Karl, belli bir plan dahilinde Abdurrahman komutasındaki Emevi ordusunu doğuda kalan diğer Emevi ordusundan ayırmıştır. Bu planda en hayati aktör Karl'ın yanına çekmek için yoğun çaba sarf ettiği Dük Eudus olmuştur. Karl'ın talimatları gereği bir av rolü oynayan Dük Eudus ve birliği Abdurrahman'ın ordusunu Frankia'nın içlerine kadar çekmeyi başarmıştır.¹² Askeri konulardaki uzmanlığı kaynaklarda da dillendirilen Karl, Emevi ordusunun ilerleyişine müsaade etmiştir.¹³ Dük Eudus'un yönlendirmesi sayesinde iki Emevi ordusu arasında yaklaşık 400 kilometrelik bir mesafe meydana gelmiştir. Bu da tamamının atlılardan oluştuğu düşünüldüğünde dahi 8-9 günlük bir mesafe demektir ki iki ordu arasındaki iletişim ciddi anlamda kesilmiştir. Karl'ın komutasındaki

9 Pierre Courroux, "Remarks on the Use of Numbers by Medieval Chroniclers in Battle Narratives", *The Medieval Chronicle*, vol. 13, 2020, s. 59-80.

10 Thomas F. Glick, *Islamic And Christian Spain in The Early Middle Ages*, Princeton University Press, 1979, s. 32.

11 Ahmed Ibn Mohammed Al-Makkari, *The History Of The Mohammedan Dynasties In Spain Vol. II*, çev. Pascual De Gayangos, Londra, W. H. Allen & Co., 1843, s. 33-34. Davies, a.g.e., s. 283-284. *The Oxford Dictionary of the Middle Ages 3*, ed. Robert E. Bjork, Oxford, Oxford University Press, 2010, s. 1322. Mommsen, a.g.e., s. 360-362. Fredegar, a.g.e., s. 90-91. Fredegarius, a.g.e., s. 175-176. Ulrich Nonn, "Die Schlacht bei Poitiers 732: Probleme historischer Urteilsbildung", *Beihefte der Francia*, vol. 22, 1990, s. 37-56. David James, *A History of Early Al-Andalus: The Akhbār majmū'a A study of the unique Arabic manuscript in the Bibliothèque Nationale de France, Paris, with a translation, notes and comments*, Londra - New York: Routledge, 2011, s. 59. Ibn Al-Idhari, *Histoire de l'Afrique et de l'Espagne Intitulée al-bayano'l-mogrib*, çev. Edmond Fagnan, Cezayir, Oriental Printing P. Fontana, 1904, s. 39-42.

12 Dük Eudus'un Müslümanlar ile yaptığı ittifakı bozarak Karl'a tabi olması onun Emevi ordusu için hedef gösterilmesine muhtemelen etki etmiştir.

13 Mommsen, a.g.e., s. 361.

Frank ordusu Dük Eudus'un birlikleri ile birleşerek Müslüman ordusunu kendi istedikleri şartlarda savaşa zorlamıştır. Frank ordusunun en önemli avantajı savaş alanını kendilerinin belirlemiş olmasıdır. Karl, tamamı atlı birliklerden oluşan Emevi ordusuna karşı Frank ordusunu ağaçların desteklediği bir alana konumlandırmıştır. Bu sayede kanatlardan gelebilecek olan süvari saldırılarının gücünü kırmıştır. *Fredegarius Kroniği*'ne göre Karl'ın hedefi daha önceden yerleşip hazırladığı savaş alanını kullanarak düşmanı alt etmektir.¹⁴ Nitekim savaşın gidişatı da bu senaryoyu desteklemektedir. *Mozarabik Kroniği*'ne göre yedi gün süren savaşta Müslümanlar Frank ordusunun düzenini bozamamışlardır. Çevreden sarılamayacak bir noktada konumlanan Frank ordusu, kaynaklardaki ifadeye göre bir buzul gibi yerlerini korumuştur.¹⁵ Yerinde kalarak bir savunma savaşı yürütmüştür. Bu savunma kaynakların aktardığına göre yedi gün sürmüştür. Bu yolla Karl, Emevi ordusunu güçsüz düşürmeyi ve psikolojik olarak yıpratmayı planlamıştır. Frank ordusu çoğunluğunun piyadelerden oluşması nedeniyle savunma pozisyonu alarak Emevi ordusunu karşılamıştır. Emevilerin karşısında çıkan ordu Frank iç savaşında birçok savaştan çıkan tecrübeli askerlerden oluşması sebebiyle Karl'ın emrinden çıkmayan deneyimli bir orduydü. Bu özellikleri Frank savunmasının Müslümanların saldırılarına karşı direnmesini sağlamıştır. Savunmanın kırılması için saldırılarda bulunan Müslümanlar Frank savunmasını aşamamıştır. Günler geçmesinin ardından asker kaybeden, susuzluk ve açlık gibi sorunlar ile karşı karşıya kalan Emevi ordusu giderek düzenini kaybetmeye başlamıştır. Ordunun lideri Abdurrahman el-Gafiki'nin ölümü savaş alanında Müslümanlar adına büyük bir kaosa yol açmıştır. Sonucunda Müslümanlar ciddi kayıplar vermişlerdir. Öyle ki Frank kaynaklarında 375.000 Müslümanın savaşta hayatını kaybettiği gibi gerçek dışı rakamlar da görülmektedir. Ancak rakam abartılı olsa dahi Emevi ordusunun kaybının çok büyük olduğu savaşa verilen isimlerden anlaşılmaktadır. İlerleyen asırlarda İslami kaynaklar “Şehitler Yolu” anlamına gelen Belatüşşüheda ifadesini Puvatya Savaşı için kullanmıştır. Bu kayıp Müslümanlar açısından öylesine yıkıcı olmuştur ki Emevi ordusu, takip eden gece karanlıktan yararlanarak savaş alanından sessizce çekilmiştir. Böylece Arabistan'dan çıkarak Frankia içlerine kadar ilerleyen Müslüman orduları ilk kez bu ölçüde büyük bir mağlubiyetle durdurulmuştur.¹⁶

Frank ordusunun zaferi Hristiyan dünyasında büyük mutluluk yaratmıştır.

14 Fredegar, *a.g.e.*, s. 91. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175.

15 “Sicut et zona rigoris glacialiter adstricti”, Mommsen, *a.g.e.*, s. 361.

16 Abdülkerim Özeydin, “Belatüşşüheda”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 5, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 391-392. Mommsen, *a.g.e.*, s. 360-362. Fredegar, *a.g.e.*, s. 90-91. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175-176. Bachrach, *a.g.e.*, s.101-104.

Britanya'daki din adamları bile bu zaferden büyük memnuniyet duymuşlardır. Önde gelen bir Kilise Babası olan İngiliz Bede *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum (İngiliz Halklarının Kilise Tarihi)* isimli eserinde Frank zaferi ile ilgili Müslümanların bir bela olduğundan ve kalleşçe gerçekleştirdikleri katliamların cezasını çektiklerini belirtmiştir. Bede'nin yazdıklarından Müslüman tehlikesinin henüz Britanya'ya ulaşmasa da naminin yayıldığı anlaşılmaktadır¹⁷

Franklar geri çekilen Müslümanları takip etmemiştir. Bunda, Frank ordusunun büyük bir kısmının yaya birliklerden oluşması etkili olmuş muhtemeldir. İlaveten, Frank ordusuna kıyasla ciddi bir hareket kabiliyetine sahip olan Müslümanların peşine düşmek savunma sayesinde kazanılan zaferin büyük bir katliama dönüşmesine neden olabilirdi. Bunu bilen Karl, Emevi ordusunun peşine düşmeyerek hırslarına yenik düşmemiştir. Dolayısıyla Müslümanların bozgunu bir imha savaşına evrilmemiştir. Buna rağmen mağlubiyetin psikolojik anlamdaki etkisi daha büyük olmuştur. Abdurrahman el-Gafiki'nin yerine Endülüs Valisi olarak atanan Abdülmelik el-Fihri döneminde Emevi orduları yağma akınları dışında kolay kolay Frankia sınırlarını aşmamıştır. Müslümanlar Burgonya yönünde ilerlemeye çalışmışlarsa da kayda değer bir başarı elde edememişlerdir. Bunun nedeni yaşanan ağır mağlubiyet neticesinde Frankia yönünde ilerlemekten çekinilmesi ve tekrar güç kazanılmaya çalışılmasıdır.¹⁸

3. Puvatya Savaşı'nın Ardından Frankia ve Endülüs

Frankların bu zaferi Müslüman ilerleyişini ilk kez durdurmuş olsa da mücadele burada sona ermemiştir. Savaş sonrası dönemde hem Frankia'da hem de Endülüs'te yeni gelişmeler yaşanmıştır. Puvatya'nın ardından geçen beş yıl, iki taraf için de yeniden yapılanma süreci olmuştur. Franklar iç politikada güç kazanırken Müslümanlar yeni bir sefer hazırlığına girişmiştir. Bu sürecin sonunda 737'de Berre Nehri kıyısında ikinci büyük karşılaşma yaşanmıştır. Frizya ile Saksonya'da çıkan isyanları bastırmıştır. Ayrıca Frankia'nın içinde de muhalefet yükselmiştir. Özellikle Burgonya muhalefetin öne çıkan merkezi olmuştur. Karl, ancak bölgeye iki kez sefer yaparak tekrar kontrolü sağlayabilmiştir. Sonrasında bölgedeki kontrolün kalıcı olabilmesi adına kendi idarecilerini görevlendirmiştir.¹⁹

17 “Quo tempore grauissima Sarracenorum lues Gallias misera caede uastabat, et ipsi non multo post in aedem prouincia dignas suae perfidiae poenas luebant”, *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, ed. V.H. Galbraith - R.A.B. Mynors - C. N. L. Brooke, Londra, Oxford University Press, 1969, s. 556-557.

18 Mommsen, *a.g.e.*, s. 361. İbn'ül Esir, *a.g.e.*, s. 146. McKitterick, *a.g.e.*, s. 88-89. Fredegar, *a.g.e.*, s. 93-94. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 177.

19 Fredegar, *a.g.e.*, s. 91. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175. Wood, *a.g.e.*, s. 273-274. Fouracre, *a.g.e.*, s. 80. McKitterick, *a.g.e.*, s. 91-92.

Karl'ın bölgede görevlendirdiği kişiler basit yöneticiler değildir. Bölgedeki kontrolünün kalıcı olması için farklı bir yola başvuran Karl, kendisine bağlı savaşçı din adamları atamıştır. Böylece mutlak bir hakimiyet oluşturmayı hedeflemiştir. Zira Karl'ın eylemleri Emevi ordularının tekrar Frankia'ya gelme ihtimaline yöneliktir. Bu gerçekleştiğinde Franklar yeniden savaşmak için hazır olmalıdır. Burgonya'nın kontrolü bu açıdan çok önemlidir. Karl, Emevi orduları geldiği zaman Frankia'nın tamamına hâkim olmayı amaçlamaktadır. 732 yılını takip eden yıllarda Karl'ın idaresi bu anlayış üzerine kurulmuştur.²⁰

Savaşı takiben Emevi Halifeliği tarafında ise sular bir türlü durulmamıştır. Vali el-Fihri başarısızlığın nedenlerini sorgulayarak çözümler bulmak için uğraşsa da pek bir sonuç elde edememiştir. Bunun üzerine 734 yılında el-Fihri görevden alınarak yerine Ukbe b. Haccâc es-Selûlî atanmıştır. *Mozarabik Kroniği*'ne göre Ukbe'nin göreve gelmesi ile Endülüs genelinde birçok düzenleme yapılmıştır. Bunların önemli bir kısmı ordu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sonucunda 734 yılını takiben yavaş bir şekilde Frankia saldırıları tekrar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Elbette bunlar yağma saldırıları olmaktan öteye gidememiştir. El-Fihri ve es-Selûlî'nin faaliyetleri incelendiğinde, her ikisinin de ciddi bir baskı altında hareket ettikleri anlaşılmaktadır. İbnü'l-Esir, el-Fihri'nin neredeyse her yıl Frankia'da savaştığını belirtmektedir. Bu durum, yaşanan başarısızlıkların bir şekilde telafi edilmesi gerektiği yönündeki zorunluluğun göstergesidir. Sık sık yapılan saldırılar ve sürekli değiştirilen valiler, Emevi yönetiminden²¹ Franklara karşı daha fazla ilerleme talep edildiğini ortaya koymaktadır. Bu baskılar neticesinde Burgonya bölgesine yönelik planlı seferler düzenlenmiştir.²²

4. Berre Nehri Savaşı: Avrupa'da İslam Fetihlerinin Sonu

Frankia ile Endülüs arasındaki gerilim Puvatya Savaşı'nın ardından sona ermemiştir. Yaşanılan mağlubiyetin intikamını almak ve izlerini silmek için yeni bir fırsat kollayan Müslümanlar çok geçmeden beş yıllık süreyi buna göre geçirmişlerdir. Toparlanan Emevi ordusu 737 yılında ciddi bir güçle yeniden Frankia'ya girmiştir. Öncelikli hedefi belli şehirlerin ele geçirilmesi ve yağma elde edilmesi olan Emevi ordusu yine ciddi bir Frank direnişi ile karşılaşarak

20 Wood, *a.g.e.*, s. 273-274. Fouracre, *a.g.e.*, s. 80. McKitterick, *a.g.e.*, s. 91-92. Fredegar, *a.g.e.*, s. 91. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175. Al-Makkari, *a.g.e.*, s. 36-38.

21 Muhtemelen hem Afrika Valisi hem de Emevi Halifesi Hişam bin Abdülmelik tarafından talep edilmiştir.

22 Timothy M. Flood, *Rulers and Realms in Medieval Iberia 711-1492*, McFarland, 2018, s. 19. Mommsen, *a.g.e.*, s. 362. Al-Makkari, *a.g.e.*, s. 36-38. Fredegar, *a.g.e.*, s. 91-95. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 175-179.

Avignon'a kadar ilerleyebilmiştir. Bu ilerleyiş karşısında Karl, başlangıçta kardeşi Childebrandus'u bölgenin savunmasıyla görevlendirmiştir. Saldırıların zamanla hem şiddetinin hem de sıklığının artması üzerine kendisi bizzat bölgeye intikal etmiştir. Müslüman akınlarının özellikle Avignon ve Burgonya bölgesinde yoğunlaşması Karl'ın iç politikada aldığı önlemlerin doğruluğunu da göstermektedir. Zira beş yıllık sürede Karl bu bölgedeki hakimiyetini arttırmaya yönelik eylemlerde bulunmuştur. Bu sayede Müslümanlar ilerleyişi belli bir noktada durdurulabilmiştir. Avignon'da sergilenen etkili savunma Karl'ın da gelişle birlikte sonuç vermiştir. Frankia'nın güneyinde konumlanan Emevi ordusuna karşı harekete geçen Frank ordusu kısa sürede Avignon bölgesine ulaşmıştır. Böylelikle Müslüman ordusu geri çekilmeye zorlanmıştır.²³ Frank ordusu çekilmeye başlayan Müslüman kuvvetlerini takibe koyulmuştur.

Puvatya Savaşı'na kıyasla daha farklı bir anlayışın izlendiğine değinilmelidir. İlk savaşta Frankia'nın içlerine çekilen Müslüman ordusu iâşe ve askeri destek açısından yalnız bırakılarak mağlup edilmişti. Ama 737 yılına gelindiğinde Frankia'ya giren Emevi ordusu fazla içlere girmeden durdurulmuştur. İlâveten Emevi ordusunun takip edilmesi de Puvatya Savaşı'nın tam tersidir. Franklar, galip gelmiş olsa da Puvatya Savaşı'nın ardından Müslüman ordusunu hemen takibe başlamamışlardır. Ancak Avignon'un kurtarılmasının ardından, Frank ordusu İslam ordusunu takip etme cesaretini göstermiştir. Bu gelişme daha savaş öncesinde Karl'ın ileriye dönük stratejik planlar yapmaya başladığına işarettir. Puvatya Savaşı Frank topraklarının oldukça içerilerinde, Tours ile Poitiers arasında gerçekleşmişti. Oysa Avignon Endülüs'e çok yakındır. Kuşatmadan sonra Müslüman ordusunun Endülüs'e doğru çekilmesi, düşmanın coğrafi olarak daha avantajlı bir pozisyonda yeniden takviye almasını mümkün kılmaktaydı. Karl'ın bu durumu dikkate almaması neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda Frank ordusunun Emevi sınırına kadar ilerlemesi 732 yılına kıyasla askerî açıdan önemli bir gelişme kaydedildiğini göstermektedir.²⁴ Bu konudaki gelişmeye Paulus Diaconus'un çalışmasında rastlanmaktadır.

23 Fredegar, *a.g.e.*, s. 93-94. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 177-178. William Montgomery Watt, *History of Islamic Spain*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1965, s. 22-26. Fouracre, *a.g.e.*, s. 95-97. Bachrach, *a.g.e.*, s. 105. Riché, *a.g.e.*, s. 44-45.

24 *The Oxford Dictionary of Late Antiquity Volume 1&2*, ed. Oliver Nicholson, Oxford University Press, 2018, s. 1556. "Historia Langobardum Codicis Gothani", *Scriptores Rerum Langobardicarum et Italicarum*, ed. Georg Waitz, MGH SS rer. Lang. Hannover, Hahn, 1878, 11. Fredegar, *a.g.e.*, s. 93-95. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 177-178.

Paulus *Historia Longobardorum (Lombardların Tarihi)* adını taşıyan çalışmasında Karl'ın Lombardlardan yardım istediğini ve bunun üzerine Liutprandus'un hiç vakit kaybetmeden tüm Lombard ordusuyla Karl'a yardıma geldiğini ve Müslümanların bu haberi alınca bölgeden hızla kaçtığını aktarmaktadır.²⁵ Ancak Paulus'un bu olayı savaştan oldukça uzun bir süre sonra yazmış olması bilginin güvenilirliği konusunda şüphe uyandırsa da Frank ordusunun askeri kapasitesi ve savaşta sağlayacağı avantaj dikkate alındığında, Paulus'un anlatısının doğru olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Nitekim Lombardların Franklara askeri anlamda destek verdiğinden *Historia Langobardorum Codicis Gothani* isimli anonim çalışmada da bahsedilmektedir. IX. yüzyılın başlarında, İtalya'da kaleme alınmış bir eser olarak, Kral Liutprandus'un Frankların yanında Müslümanlara karşı savaştığını belirtmektedir.²⁶ Çalışmanın yazım sürecinde Paulus'un yazdıklarının etkisi olabileceği olasılığı göz önüne alınsa da Liutprandus'un bu yardımda bulunmak için geçerli bir nedeni olduğu da unutulmamalıdır. İslam'ın VII. yüzyıldan itibaren fetih politikasını yoğun bir şekilde sürdürmesi ve bu süreçte karşısına çıkan birçok gücü mağlup etmesi, Lombard Krallığı gibi etkilenen taraflarda tedirginlik yaratmıştır. Müslümanların Frankia'da üstünlük sağlaması durumunda Lombard topraklarının da doğrudan etkilenmesi kaçınılmazdı. Bu endişeler, Liutprandus'un Franklara destek verme sebebini açıklamaktadır. İlaveten iki liderin bu dönemde iyi ilişkilere sahip olduğu bilinmektedir. Bütün bu etkenler, Avignon kuşatmasının ardından Frank ordusunun aldığı riskli hamlelerle birleştiğinde, Kral Liutprandus ve Lombard ordusunun desteğinin gerçek olma ihtimalini güçlendirmektedir.²⁷

Lombard ordusunun süvari desteği Frank ordusunun hareket kabiliyetini arttırmıştır. Bu sayede Emevi ordusunu takip edebilmiştir. Bu süreçte takviye alan Müslüman kuvvetlerini Frank ordusu Berre Nehri kıyısındaki bataklık ve çamurluk bir bölgede yakalamıştır. Süvariler için son derece elverişsiz olan bu coğrafyanın, tıpkı 732'deki Puvatya Savaşı'nda olduğu gibi Karl tarafından bilinçli bir şekilde seçilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.²⁸ Orduların büyüklükleri

25 Diaconus, *a.g.e.*, s. 237. Deacon, *a.g.e.*, s. 296-297.

26 *Dictionary of Late Antiquity*, 1556. Waitz, *a.g.e.*, s. 11. Fredegar, *a.g.e.*, s. 93-95. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 177-178.

27 Janet L. Nelson, *King and Emperor: A New Life of Charlemagne*, University of California Press, 2019, s. 55. *The Oxford Dictionary of the Middle Ages 2*, ed. Robert E. Bjork, Oxford, Oxford University Press, 2010, s. 863-864. G.R. Hawting, *The First Dynasty of Islam The Umayyad Caliphate AD 661-750*, Londra - New York, Routledge, 2000, s. 6-18. John Seville Higgins, "The Ultramontanism of Saint Boniface", *Church History*, volume 2, issue 04, Aralık 1933, s. 197.

28 Fredegar, *a.g.e.*, s. 95. Fredegarius, *a.g.e.*, s. 178. Mommsen, *a.g.e.*, s. 362-363.

konusunda kaynaklar yine net bir bilgi sunmamaktadır. Ancak Frank kuvvetlerinin, Puvatya Savaşı'na kıyasla güçlenmiş olduğu ve sayı bakımından 20-25 binden az olmadığı tahmin edilmektedir. Lombardların da 5-10 bin arası bir askeri güç ile destek vermiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Buradan hareketle Lombard desteği sayesinde Frank ordusunun toplamını 20-25 bine hatta belki 30 bine çıkardığı varsayılabilir. Diğer taraftan, Müslümanların aynı ölçekte bir kuvveti neden sahaya çıkaramadığı sorusu akla gelmektedir. Puvatya Savaşı'ndaki 20-25 binlik gücün neden artırılmadığı, dönemin siyasi ve askeri koşullarıyla açıklanabilir. 730'lu yıllarda Endülüs, Afrika Valiliği'ne bağlıydı ve bu dönemde Berberi İsyanı gibi ciddi bir kriz yaşanıyordu.²⁹ İsyân sırasında Endülüs'teki kuvvetlerin artırılmasına rağmen, Müslümanların Berre Nehri Savaşı'na tüm güçleriyle katılmamış olmaları muhtemeldir.³⁰ Bu değerlendirmeler ışığında, her iki tarafın da savaş alanında yaklaşık 25-30 bin asker bulundurduğu söylenebilir.

Bir diğer önemli konu Karl'ın piyade ağırlıklı ordusuyla süvari çoğunluğuna sahip İslam ordusunu nasıl takip ettiği ve bu tehdit karşısında ne tür önlemler aldığıdır. Karl, Müslüman süvarilerin yarattığı tehdidin uzun zamandır farkındadır ve Frank ordusunda bu amaç doğrultusunda yenilikler gerçekleştirilmiştir. Karl ordusunu ilk savaşta yaşadığı zorlukları giderecek şekilde güncellemeye çalışmaktadır. Bu noktada Hans von Mangoldt-Gaudlitz birçok parçayı yerine oturtan bir açıklama yapmaktadır. Mangoldt-Gaudlitz'e göre Karl, ordunun mobilizasyonundan ve hızından memnun değildi. Bu yüzden atlı birliklerin sayısını arttırmıştır. Bu açıklama Lombardların Güney İtalya'ya hızla intikal etmeyi nasıl başardıklarının da mantıklı bir izahıdır.³¹ Bu sayede Frank ordusu Puvatya'nın aksine Müslümanlara saldıracak bir güç kazanmıştır. Üstelik, savaş alanını Arap süvarileri için dezavantajlı bir bölge olarak seçmeyi başararak stratejik bir üstünlük sağlamıştır. Frank ordusunun atlı birlikleri ise savaşın ardından geri çekilen düşmanı yok etme görevinde kritik bir rol üstlenmiştir.

Frank ordusu eksiklerini gidermesinin verdiği avantajlar sayesinde Berre Nehri kıyısında Emevi ordusu ile girdiği mücadeleden daha ezici bir zaferle çıkmıştır. Zira bu savaş Puvatya'daki kadar uzun sürmemiştir. Bunun nedenini *Fredegarius*

29 Hawting, *a.g.e.*, s. 7.

30 *The Umayyad World*, ed. Andrew Marsham Routledge, 2020, s. 303-304. Mommsen, *a.g.e.*, s. 362-363. Hawting, *a.g.e.*, s. 83-85.

31 Hans von Mangoldt-Gaudlitz *Die Reiterei in den germanischen und fränkischen Heeren bis zum Ausgang der deutschen Karolinger*, Paderborn, EGV, 2011, s. 28. Jörg Jarnut, "Die Adoption Pippins durch König Liutprand und die Italienpolitik Karl Martells", *Beihefte der Francia, Karl Martell in seiner Zeit*, ed. Jörg Jarnut - Ulrich Nonn - Michael Richter, vol. 37, Thorbecke, Sigmaringen, 1994, s. 217-226. Diaconus, *a.g.e.*, s. 237. Deacon, *a.g.e.*, s. 296.

Kroniği “emirin düştüğünü görünce bozulup kaçtılar”³² sözleriyle ifade etmiştir. Emir ifadesi ile kastedilen kişi Ömer b. Halid’dir.³³ Puvatya Savaşı’na benzer şekilde Berre Nehri Savaşı sırasında da Müslümanlar liderlerini kaybetmiştir. Bu ölüm üzerine Emevi ordusunun düzeni bozulmuştur. Nitekim bu savaş alanında bir kaosa neden olmuştur. Kıyıdağı gemilere korku ve telaş içinde ulaşmaya çalışan Müslüman askerler *Fredegarius*’un anlatımına göre Franklar tarafından tek tek avlanmıştır. Ordunun büyük bir kısmı imha edilirken Frank ordusu büyük bir ganimet elde etmiştir. Müslümanlar ise Franklara karşı ağır bir yenilgi yaşamışlardır. Puvatya Savaşı’nda yaşanan ağır kayıpları takiben Berre Nehri Savaşı’nın da benzer şekilde sonuçlanması Endülüs’teki Müslümanların Pirenelerin ötesindeki gücünü kırmıştır. Her ne kadar Endülüs’te varlıklarını sürdürseler de bir daha Avrupa’nın içlerine büyük ordularla ilerlemeyi denememişlerdir.³⁴

5. Savaşların Müslümanlar ve Franklar Üzerindeki Etkisi

Zaferi getiren etken Karl’ın Frank ordusunu etkili bir şekilde kullanması ve savaş alanını stratejik bir avantaj sağlayacak şekilde seçmesidir. Savaşı takip eden iki ila üç yıl içinde Karl hayatını kaybetmiştir. Bu zaferin etkisi, sadece Frank ordusuna moral kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda Müslümanlar üzerinde derin bir iz bırakmıştır. Bu süreci İslam dünyasındaki karışıklıklar takip etmiştir. Bu karışıklıklar önce bir iç savaşa sonrasında ise Endülüs Emevi Devleti’nin kuruluşuna giden olaylar zincirini başlatmıştır. Haliyle parçalanmış İslam dünyası Endülüs temelli gerçekleştirilen Müslüman saldırılarının hem sayısının hem de şiddetinin azalmasına yol açmıştır. Puvatya ve Berre Nehri savaşları ise İslam ordularının Avrupa’nın içlerine giden yolculuğu açısından sonun başlangıcı olmuştur. Böylece Emevi Halifeliği, Frankia’da kalıcı başarılar elde edilebileceğine yönelik umutlarını tamamen kaybetmiştir.³⁵

32 “Illisque mutuo confligentibus Sarracini deuicti atque prostrati, cernentes regem eorum interfecit in fagam lapsi terga uerterunt”, *a.g.e.*, s. 95. *Fredegarius*, *a.g.e.*, s. 178.

33 Makkari de bu bilgiyi tasdik eder şekilde Uqba bin el-Haccac el-Saluli’nin savaş alanında sağ çıktığına ve vefatının takip eden yıllarda gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayrıntılı bilgi için; Al-Makkari, *a.g.e.*, s. 37-39.

34 Patrick S. Baker, “The Battle of the River Berre”, *Medieval Warfare*, vol. 3, no. 2, Mitres and maces – the medieval clergy at war, Karwansaray BV, 2013, s. 44-48. *Fredegar*, *a.g.e.*, s. 95. *Fredegarius*, *a.g.e.*, s. 178.

35 Roberto Marín-Guzmán, “Arab Tribes, the Umayyad Dynasty, and the ‘Abbasid Revolution’”, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, volume 21, no. 4, Güz 2004, s. 58-96. Yusuf Ötenkaya, “Emevilere Karşı Abbasi Muhalefetinin İlk Evreleri”, *Journal of History Studies*, volume 9, Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Ali Birinci, Haziran 2017, s. 171-188. Ibn Al-Idhari, *a.g.e.*, s. 39-42.

Berre Nehri kıyısında Frankların elde ettiği bu kesin zafer, Puvatya'nın başlattığı süreci tamamlamıştır. Dolayısıyla bu iki savaşın sonuçları birlikte ele alınmalıdır. Franklar adına Puvatya ve Berre Nehri savaşları birçok açıdan değişimin başlangıcı olarak nitelendirilebilir. Puvatya Savaşı'na kadar iç politikada otoritesini kabul ettirmekte zorlanan Karl Martel kazandığı zaferler sayesinde ülke yönetimindeki yerini sağlamlaştırmıştır. Bu sayede 741 yılında hayata veda ettiğinde Saray Nazırlığı makamını sorunsuzca evlatlarına bırakabilmiştir. Diğer yandan kazandığı zaferler Karl'ı ve Frankları, Papalık ve Batı Hristiyan dünyasının gözünde "Hristiyanlığın Koruyucuları" statüsüne yükseltmiştir.³⁶

Sonuç

Puvatya Savaşı, İslamiyet'in Avrupa'ya yayılmasını engellemesi açısından Hristiyanlık adına ayrı bir öneme sahiptir. Bundan dolayı kaynaklarda ve tarih çalışmalarında sıkça bahsi geçen bir olay olarak öne çıkmıştır. Fakat bu savaşın çevresindeki olaylardan bağımsız bir şekilde ele alınması Müslüman-Frank mücadelesinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çalışmanın başında ifade edildiği üzere, Müslümanların Avrupa'daki ilerleyişinin yalnızca Puvatya ile değil, Berre Nehri ile kesin olarak durduğunu göstermek amaçlanmıştır. Bulgular, bu iki savaşın birbirini tamamlayan karakterini açıkça ortaya koymaktadır. Puvatya Savaşı'ndan beş yıl sonra yeniden Frankia'ya giren Emevi ordusu tekrar Frank ordusu ile karşılaşmıştır. Berre Nehri kıyısında gerçekleştirilen ikinci savaş da Frankların zaferiyle sonuçlanmıştır. Puvatya'dakinden daha ağır bir mağlubiyet alan Müslümanlar için bu savaş İslamiyet'i Avrupa'ya yayma hayalinin sonunu getirmiştir. Bu açıdan Berre Nehri Savaşı, Puvatya Savaşı'nın başlattığı süreci tamamlamıştır. Berre Nehri Savaşı, Avrupa tarihinin dönüm noktalarından biri olarak Müslüman ilerleyişini nihai olarak durdurmuştur. Bu sayede Franklar, Hristiyan Avrupa için stratejik bir güvenlik alanı oluşturmuştur. Karl Martel'in askeri liderliği Puvatya Savaşı ile Berre Nehri Savaşı'nın kaderini belirleyen en önemli unsurdur. Karl, yalnızca coğrafi avantajları kullanmakla kalmamış, aynı zamanda stratejik iş birlikleri kurarak Lombard desteğini elde etmiş ve Müslüman ordusuna karşı üstünlük sağlamıştır. Bu stratejik yaklaşım hem Puvatya hem de Berre Nehri savaşlarının kazanılmasında belirleyici olmuş, onun "Çekiç" lakabıyla anılmasını haklı kılmıştır. Her iki savaşın etkilerini birlikte değerlendirdiğimizde, Puvatya Savaşı'nın bir sembolik zafer olduğu, ancak Müslüman fetihlerinin nihai olarak Berre Nehri Savaşı'nda durdurulduğu açıktır. Berre Nehri kıyısında kazanılan zafer, Avrupa'nın siyasi ve dini dengelerini uzun vadede değiştirmiş,

36 McKitterick, *a.g.e.*, s. 94. Bjork, *a.g.e.*, s. 653. Wood, *a.g.e.*, s. 290-292. Fouracre, *a.g.e.*, s. 168. Riché, *a.g.e.*, s. 51-53. Fredegar, *a.g.e.*, s. 94-97. Fredegar, *a.g.e.*, s. 177-180.

Karolenj Hanedanı'nın yükselişine doğrudan zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, Berre Nehri Savaşı'nın önemi, Puvatya Savaşı'nın ötesine geçmektedir. Karl Martel'in stratejik öngörüsü ve askeri dehası, bu zaferlerin arkasındaki temel güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, Puvatya ve Berre Nehri savaşları, yalnızca birer askeri başarı değil, aynı zamanda Avrupa'nın İslam fetihleri karşısında birleşmesini ve bir kimlik inşa etmesini sağlayan tarihi başarılarıdır. Bu zaferler, Karl Martel'in vizyoner liderliği sayesinde kazanılmıştır ve onun tarihteki yerini tartışmasız bir şekilde sağlamlaştırmıştır.

Kaynakça

- Aaij, Michel - Godlove, Shannon, ed., *A Companion to Boniface*, Brill, 2020.
- Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb ve zikru vezîrihâ Lisânu'd-dîn İbnu'l-Hatîb*, thk. Prof. Dr. İhsan Abbas, cilt 1, Beyrut, 1968.
- Ali Hacci, Abdurrahman, *İslami Fetihden Gurnata'nın Düşüşüne Kadar Endülüs Tarihi*, çev. Kadir Kınar, İstanbul, İlk Harf Yayınevi, 2017.
- Al-Makkari, Ahmed Ibn Mohammed, *The History Of The Mohammedan Dynasties In Spain Vol. II*, çev. Pascual De Gayangos, Londra, W. H. Allen & Co., 1843.
- Alova, Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1995.
- Armstrong, Karen, *Islam A Short History*, Toronto, Modern Library Paperback, 2002.
- Baker Patrick S., "The Battle of the River Berre", *Medieval Warfare*, vol. 3, no. 2, Mitres and maces - the medieval clergy at war, Karwansaray BV, 2013.
- Bjork, Robert E., ed., *The Oxford Dictionary of the Middle Ages 1-4*, Oxford, Oxford University Press, 2010.
- Blankinship, Khalid Yahya, *The End of the Jihad State: The Reign of Hisham Ibn 'Abd al-Malik and the Collapse of the Umayyads*, State University of New York Press, 1994.
- Bonner, Michael, ed., *Arab-Byzantine Relations in Early Islamic Times*, Londra - New York, Routledge, 2004.
- Christie, Neil, *The Lombards The Ancient Longobards*, Blackwell Publishers, 1998.
- Collins, Roger, "Deception and misrepresentation in early eighth century Frankish historiography: two case studies", *Karl Martell in seiner Zeit*, Sigmaringen 1994.

_____, *Early Medieval Europe (300-1000)*, McMillan Publishing 1991.

_____, *Early Medieval Spain Unity in Diversity, 400–1000*, Londra, Macmillan, 1995.

_____, *The Arab Conquest of Spain 710-797*, Oxford, Blackwell, 1998.

_____, *Visigothic Spain 409 - 711*, Blackwell, 2004.

Costambeys, Marios - Innes, Matthew - Mclean, Sean, *The Carolingian World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev. Burcu Çıgman - Elif Topçugil - Kudret Emiroğlu - Suat Kaya, İstanbul, İmge Kitabevi, 2011.

Deacon, Paul the, *History of the Lombards*, çev. William Dudley Foulke, Philadelphia, University of Philadelphia, 1907.

De Simson, Bernhard, ed., *Annales Mettenses Priores*, MGH SS rer. Germ. 10, Hannover, Hahn, 1905.

Dümmler, Ernestus, ed., “S.Bonifatii et Lulli Epistolae”, *Epistolae Merovingici et Karolini Aevi III*, MGH, Berlin, 1892.

_____, *Epistolae Merovingici et Karolini Aevi I*, MGH, Berlin, Apud Weidmannos, 1892.

_____, *Epistolae Karolini Aevi II*, MGH, Berlin, Weidmannos, 1895.

Eco, Umberto, ed., *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, çev. Leyla Tonguç Basmacı, 2. bs., Alfa Yayınları, Nisan 2014.

Effros, Bonnie - Moreira, Isabel, ed., *The Oxford Handbook of the Merovingian World*, Oxford University Press, 2020.

Effros, Bonnie, *Merovingian Mortuary Archaeology and the Making of the Early Middle Ages*, University of California Press, 2003.

El-Hajji, Abdurrahman A., “Andalusian Diplomatic Relations with the Franks During The Umayyad Period”, *Islamic Studies*, vol. 6, no. 1, 1967.

Flood, Timothy M., *Rulers and Realms in Medieval Iberia 711-1492*, McFarland, 2018.

Fouracre, Paul, ed., *The New Cambridge Medieval History vol. 1, c. 500-700*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006.

_____, *The Age of Charles Martel*, New York, Routledge, 2013.

Franke, Daniel P., “Battle of Tours”, *Great Events in Religion: An Encyclopedia of Pivotal Events in Religious History Volume 1: Prehistory to AD 600*, ed. Florin Curta - Andrew Holt, California, ABC-CLIO, 2016.

Fredegar, *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar with its Continuations*, çev. J.M. Wallace-Hadrill, Connecticut, Greenwood Press, 1981.

García-Sanjuán, Alejandro, “Denying the Islamic conquest of Iberia: A historiographical fraud”, *Journal of Medieval Iberian Studies*, 11(3), Eylül 2019.

Glick, Thomas F., *Islamic And Christian Spain In The Early Middle Ages*, Princeton University Press, 1979.

Hawting, G.R., *The First Dynasty of Islam The Umayyad Caliphate AD 661-750*, Londra - New York, Routledge, 2000.

Higgins, John Seville, “The Ultramontanism of Saint Boniface”, *Church History*, vol. 2, no. 4, Aralık 1933.

Hodgkin, Thomas, *Italy and Her Invaders 600-744 Volume VI- Book VII The Lombard Kingdom*, Oxford, Clarendon Press, 1895.

Hudson, Fiona - Westlake, Hannah, ed., *1066 Battle of Hastings*, Bournemouth, Future Publishing, 2017.

Ibn Al-Idhari, *Histoire de l’afrique et de l’Espagne Intitulée al-bayano’l-mogrib*, çev. Edmond Fagnan, Cezayir, Oriental Printing P. Fontana, 1904.

İbnü’l-Esir, *İslam Tarihi (el-Kâmil fi’-Tarih Tercümesi)*, cilt 5, çev. Yunus Apaydın, İstanbul, Bahar Yayınları, 1991.

James, David, *A History of Early Al-Andalus: The Akhbār majmū’a A study of the unique Arabic manuscript in the Bibliothèque Nationale de France*, Paris, with a translation, notes and comments, Londra - New York, Routledge, 2011.

Jarnut, Jörg, “Die Adoption Pippins durch König Liutprand und die Italienpolitik Karl Martells”, *Beihefte der Francia, Karl Martell in seiner Zeit*, ed. Jörg Jarnut - Ulrich Nonn - Michael Richter, vol. 37, Thorbecke, Sigmaringen, 1994.

John L., ed., *The Oxford History of Islam*, Esposito, New York, Oxford University Press, 1999.

Kennedy, Hugh, *Muslim Spain and Portugal A Political History of al-Andalus*, New York – Londra, Routledge, 1996.

_____, *The Early Abbasid Caliphate A Political History*, New York, Routledge, 1981.

_____, *The Prophet and the Age of the Caliphates the Islamic Near East From the Sixth to the Eleventh Century*, Edinburgh, Pearson, 2004.

Krusch, Bruno, ed., “Chronicarum Quae Dicuntur Fredagarii Scholastici Libri IV. Cum Continuationibus”, *Fredegarii et Aliorum Chronica: Vitae Sanctorum*, MGH SS rer. Merov. 2, Hannover, Hahn, 1888.

Levillain, Léon - Samaran, Charles, “Sur le lieu et la date de la bataille dite de Poitiers de 732”, *Bibliothèque de l'École des chartes*, vol. 99, 1938.

Mangoldt-Gaudlitz, Hans, *Die Reiterei in den germanischen und fränkischen Heeren bis zum Ausgang der deutschen Karolinger*, Paderborn, EGV, 2011.

Marín-Guzmán, Roberto, “Arab Tribes, the Umayyad Dynasty, and the ‘Abbasid Revolution’”, *The American Journal of Islamic Social Sciences*, volume 21, no. 4, 2004.

Roberto, Marín-Guzmán, “Arap Kabileleri, Emevî Saltanatı ve Abbâsî İhtilali”, çev. Ali Aksu - Sena Kaplan, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt XVIII, sayı 1, 2014.

Marsham, Andrew, ed., *The Umayyad World*, Routledge, 2020.

McKay, Angus - Ditchburn, David, ed., *Atlas of Medieval Europe*, Londra - New York, Routledge, 1997.

McKitterick, Rosamond, *The Frankish Kingdoms Under The Carolingians 751–987*, London - New York, Longman, 1983.

_____, *The New Cambridge Medieval History Volume 2: c.700–c.900*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

Mercier, Ernest, “La bataille de Poitiers et les vraies causes du recul de l’invasion arabe”, *Revue Historique*, T. 7, Fasc. 1, 1878.

Michael Frassetto, *Encyclopedia of Barbarian Europe: Society in Transformation*, California, ABC CLIO, 2003.

Mommsen Theodorus, ed., *Chronica Minora Saec. IV. V. VI. VII. Volumen II*, MGH Auct. ant. 11, Berlin, 1894.

Nelson, Janet L., *King and Emperor: A New Life of Charlemagne*, University of California Press, 2019.

Nicholson, Helen, *Medieval Warfare: Theory and Practice of War in Europe*, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

Nicholson, Oliver, ed., *The Oxford Dictionary of Late Antiquity Volume 1&2*, Oxford University Press, 2018.

Nicolle, David - Turner, Graham, *Poitiers AD 732 Charles Martel turns the Islamic tide*, Oxford, Osprey, 2008.

Nonn, Ulrich, “Die Schlacht bei Poitiers 732: Probleme historischer Urteilsbildung”, *Beihefte der Francia*, vol. 22, 1990.

Ötenkaya, Yusuf, “Emevilere Karşı Abbasi Muhalefetinin İlk Evreleri”, *Journal of History Studies*, A Tribute To Prof. Dr. Ali Birinci, volume 9, issue 2, Haziran 2017.

Özaydın, Abdülkerim, “Belatüşşüheda”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, cilt 5, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, 1992.

Palmer, James T., “The Making of a World Historical Moment: The Battle of Tours (732/ 3) in the Nineteenth Century”, *Postmedieval: a journal of medieval cultural studies*, 10, 2019.

Plummer, Charles, ed., *Venerabilis Baedae Historiam ecclesiasticam gentis Anglorum, Historiam abbatum, Epistolam ad Ecgbertum una cum Historia abbatum auctore anonymo*, Oxford, Clarendon Press, 1896.

“Quae sic a Deo recedentes fornicatae sunt, donec iudex omnipotens talium criminum ultrices poenas per ignorantiam legis Dei et per Sarracenos venire et saevire permisit”, *The Letters of Saint Boniface*, ed. Austin P. Evans, çev. Ephraim Emerton, New York, Columbia University Press, 1940.

“Quo tempore grauissima Sarracenorum lues Gallias misera caede uastabat, et ipsi non multo post in aedem prouincia dignas suae perfidiae poenas luebant”, *Bede's Ecclesiastical History of the English People*, ed. V.H. Galbraith - R.A.B. Mynors - C. N. L. Brooke, Londra, Oxford University Press, 1969.

Rogers, Clifford J., “Tours/Poitiers, Battle of (732)”, *The Encyclopedia of War*, ed. Gordon Martel, Oxford, Blackwell Publishing, 2012.

Schussler, Heinz Joachim, “Die fränkische Reichsteilung von Vieux-Poitiers (742) und die Reform der Kirche in den Teilreichen Karlmanns und Pippins: Zu den Grenzen der Wirksamkeit des Bonifatius”, *Francia - Forschungen zur westeuropäischen Geschichte*, Band 13, 1985-1986.

Strauss, Gustave Louis M., *Moslem and Frank; or, Charles Martel and the Rescue of Europe from the Threatened Yoke of the Saracens*, Bradbury & Evans, 1854.

Üçok, Bahriye, *İslam Tarihi: Emeviler-Abbassiler*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1975.

Valverde, Juan Fernandez, ed., “Historia Arabum”, *Roderici Ximenii De Rada Opera Omnia Pars III*, Turnhout, Brepols, 1999.

Waitz, Georg, ed., *Pauli Historia Longobardorum*, MGH SS Rer. Germ. Hannover, Hahn, 1878.

_____, *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI–IX*, MGH SSrl, Hannover, Hahn, 1878.

Watson, William Ernest, “The Hammer and the Crescent: Contacts between Andalusı Muslims, Franks, and their successors in three waves of Muslim expansion into Francia”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), University of Pennsylvania, 1990.

Watt, William Montgomery, *History of Islamic Spain*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1965.

_____, *İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Bilgesu Yayınevi, 2013.

Webster, Leslie - Brown, Michelle, ed., *The Transformation of the Roman World AD 400-900*, Los Angeles, University of California Press, 1997.

White Jr., Lynn, *Technology and History: Medieval Technology and Social Change*, Oxford University Press, 1964.

Wollenberg, Daniel, “The Battle of Tours and the US Southern Border”, *Studies in Medievalism XXIX: Politics and Medievalism (Studies)*, ed. Karl Fugelso, Boydell & Brewer, 2020.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.